

Melita Švob: Židovske škole

Poglavlje u knjizi Melita Švob: Židovi u Hrvatskoj-
Židovske zajednice, Zagreb 2004, str 141-145

U svibnju 1841. godine otvorena je pri Židovskoj općini u Zagrebu prva škola, **Bildungsschule**, i prvi učitelj bio je Karl Saphir.

Prilikom zahtjeva za otvaranje škole 17 članova Općine je napisalo:

" da se i ovdje kao i drugdje osjeća hitna potreba utemeljiti školu u svrhu vjerske i znanstvene izobrazbe djece, jer poboljšanje političkog stanja Židova ovisi o njihovu duševnom napretku. Ako već oni, oci, nijesu imali sreću da uživaju duševnu njegu, oni stradaju za krivnju svojih otaca, kojima nije dostajao smisao za naobrazbu, no kad bi i oni svoju djecu duševno zanemarili, ne bi mogli svoj grijeh pred Bogom i pred potomstvom snositi"...

U Varaždinu je tada već postojala škola sa 65 učenika (Schwarz,1939).

Troškovi škole namirivali su se školarinom i dobrovoljnim prilozima, a siromašni đaci bili su oslobođeni plaćanja.(1)

U listopadu 1855, nakon kraće stanke, otvorena je u Židovskoj općini **Trivialschule** (2) sa tri razreda. Podučavani su njemački jezik i hebrejski predmeti.

Jezik u nastavi u školama Hrvatske bio je odraz političkih prilika. Dok se u pučkim školama dozvoljavao "**zemaljski pučki jezik**", u gimnazijama se učilo na stranim jezicima. Tako je 1848. u Hrvatskoj i Slavoniji nastavni jezik **latinski s obveznim mađarskim**. 1849/50. uveden je "**ilirski jezik**" s **obveznim njemačkim**. Poslije je njemački jezik proširen i na nastavu povijesti, prirodopisa, matematike i fizike. Ilirski jezik je službeni do 1854, a poslije se uvodi **hrvatski**, ali samo za učenje hrvatskog jezika i vjeronauka. U Rijeci je u školama neko vrijeme **ilirski i talijanski jezik**, a od 1854/55. njemački.

1 U osnovnom (pučkom) školstvu u Hrvatskoj predložena je 1851. godine zajednička uprava Crkve i zemaljske oblasti te se i židovske su škole tada nalaze pod nadzorom Katoličke crkve i u njihovim izvještajima: 1851/52. bile su 4 židovske škole sa 131 učenikom; 1852/53. 2 škole sa 217 učenika i 1853/54. 4 škole sa 277 učenika. U školskoj godini 1854/55. ima 166, 1855/56. 93, 1856/57. 117 učenika židovskih škola (Gross,1985).

2 "Trivijalke" su bile niže početne škole. U njima se učilo pisati, čitati i računati, te vjeronauk. U seoskim sredinama su stjecana znanja i iz poljodjelstva, a u gradskim znanja za potrebe sitnih poduzetnika.

Nakon sloma apsolutizma 1859. (bilo je nemira i u školama) ublažene su mjere germanizacije (Gross,1985).

I u židovskim školama imaju "ilirski jezik", a nakon što je škola 1865. godine pretvorena u četverogodišnju, uveden je nastavni jezik hrvatski. Jedno je vrijeme škola dobivala subvenciju od grada Zagreba.

Škola je 1889. godine preseljena u novu zgradu u **Palmotićevoj ulici**. Nalazila se na prvom katu i zvala se „**Osnovna škola izraelitične vjeroispovjedne općine sa pravom javnosti**“ (Levi,1988). Imala je četiri učionice, ured uprave i prateće prostorije, a u prizemlju su djevojke učile ručni rad.

Djeca iz udaljenih dijelova dolazila su nekoliko puta tjedno na vjeronauk. Direktor škole bio je nadrabin dr. Hosea Jakobi.

Od 1920. škola je radila po nastavnom planu državnih prosvjetnih vlasti i bila pod državnim nadzorom. Sve se više djece upisivalo, tako da je bilo osam razreda. Osim obveznih školskih predmeta, djeca su u židovskoj školi učila **Bibliju, blagdanske običaje i hebrejski**. Osnovan je i dječji vrtić.

U Osijeku je 1856. osnovana židovska škola.

U Slavoniji su mnoga židovska djeca išla u njemačke ili mađarske škole. U židovsku školu u Varaždinu išla su i katolička djeca, ali je zakonom 1852. zabranjeno židovskim učiteljima da podučavaju katoličku djecu

Većina židovske djece je ipak pohađala državne škole, ali vjerski odgoj su dobivali pri židovskim općinama. Sva srednjoškolska mladež imala je jednom tjedno vjeronauk. U početku je predavao nadrabin dr.Gavro Schwarz, a poslije dr. Šalom Freiburger (pohađao visoku školu tj. rabinski seminar u Berlinu).

Godine 1857/58. bilo je u Hrvatskoj od javnih pučkih škola (djeca od 6 do 12 godina) 298 katoličkih, 52 srpsko-pravoslavnih, 5 evangeličkih i 3 židovske škole. (Gross, 1988) . (3) .

I kada nisu išli ni u kakvu "svjetsku školu"Židovi su uz hebrejski znali pisati latinicom, nepismenih nije bilo. Pismenost Židova bila je visoka. Tako je npr. 1910. u Varaždinu bilo 90,3%, a u Osijeku 87,7% pismenih među Židovima.

3 U to je vrijeme bilo ukupno 70.503 školska obveznika, ali je školu polazilo samo 30.700 đaka. Od židovske djece, bilo je 170 obveznika, a škole je polazilo 176 djece (dječaci počinju ranije učiti u židovskim vjerskim školama). U židovskim školama je tada bilo 7 nastavnika, a nastavni jezik bio je njemački

Potkraj 19. stoljeća u Hrvatskoj i Slavoniji gotovo je 50% židovske djece završavalo je barem 4 razreda neke srednje škole, a nakon dozvole cara Franje Josipa polaze i sveučilište (Gross,1988).

Privremeno je u domu staraca u Maksimirskoj ulici bilo smješteno 30 mladih iz Hrvatske i Bosne. Kasnije se dom nalazio (1933) u Preradovićevoj, a 1937. u Petrinjskoj ulici. Godine 1938. osnovan je dom i za djevojke sa 20 štićenica (Volner,1988).

Prosvjetiteljski pokret, koji je zahvatio cijelu Europu, omogućio je i Židovima Zagreba da steknu znanja i često postanu poznati liječnici, arhitekti, odvjetnici, umjetnici i drugi stručnjaci (vidi M.Mirković 1988,S. Goldstein 1988).

Odmah nakon I. svjetskog rata osnovano je «**Židovsko akademsko potporno društvo**» za potporu siromašnih studenata. Organizirana je **studentska menza** za oko 300 korisnika. U njoj su se hranili i drugi siromašni studenti, a bilo je i studenata iz Poljske i Mađarske, gdje su bile restrikcije za upis na fakultete

U menzi su se odvijale i razne kulturne i druge djelatnosti, npr. sastanci **Judeje i Esperance**, koja se bavila pitanjima i kulturom sefardskih Židova u Zagrebu. Postojao i omladinski književni klub "**Literalni sastanci**", naprije samo s omladincima, a poslije i djevojkama. Organiziran je športski klub **Macabi**.

Godine 1932. osnovana je **EZRA, židovska kreditna zadruga** koja je omogućavala mladim Židovima učenje obrta(4).

4 Učili su razne obrte :vodoinstalaterski, graverski, krojački, zlatarski, električarski, automehaničarski, optički, zubotehničarski, urarski itd.

Učenci u židovskim i općim školama 1929/30 godine po općinama

općine	član	duše	Židovske		Tor a	Pučke škole		gra d	gima z	u c	trg v	Ukup.srednj e	
			m	ž		m	ž					m	ž
Bjelovar	210	600				8	9		31			14	17
Brod na Savi	177	418				14	20		60			32	40
Čakovec	211	800				27					32	22	10
Daruvar	106	239				2	2					5	4
Djakovo	100	548				8	14	24				15	9
Dubrovnik	45	101				3	1	2	5		2	5	4
Gradiška Nova .	73	220				8	5	14				10	4
Ilok	50	320			20								
Karlovac	137	400				7	3		36			18	18
Koprivnica	148					9	10		38			26	12
Križevci	62	210				5	5		21			12	9
Kutina	5	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ludbreg	42	74				8	6						
Miholjac Dol.	100	224				7	5	8				3	5
Mitrovica Sremska .	41	132				8	3		4		2	-	-
Našice	60	399				8	7					14	11
Orahovica	20	53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Osijek	702	3020	39	41		15	10	25	160		74	144	91
Osijek donji .grad.	86	160				6	5						

Učenci u židovskim i općim školama 1929/30 godine po općinama													
Pakrac	88	265				3	5	10		1		5	6
Požega	90	468				14		10				4	6
Sisak	230												
Slatina Pod.	80	262				6	4	9				4	5
Split	50	210	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Valpovo	85	157				3	5		10			5	5
Varaždin	262	1400				12	18	13	27	2		40	23
Vinkovci	227	995			5	30	20	15	60			48	27
Virovitica	102	643				1	3		24		5	28	1
Vukovar	134	600			20	7	11					14	16
Zagreb	2.861	12.000	109	123	40	60	53	45	368		195	318	218

Kako je vidljivo iz tablice „Učenci u židovskim i općim školama 1929/30 godine po općinama“ koja daje pregled broja učenika u židovskim školama po općinama u Hrvatskoj 1929/30 godine, tada su postojale samo dvije židovske škole: u Osijeku i Zagrebu., koje polazi većina osnovnoškolaca u tim gradovima. Vjerske škole u kojima se uči Tora i Talmud postoje u Iloku, Vukovaru, Vinkovcima i Zagrebu (sa ukupno 85 učenika).

U srednje škole (gradske, gimnazije, učiteljske i trgovačke) upisano je mnogo omladine, i mladića i djevojaka. U nekim većim centrima postoji nerazmjer između broja osnovnoškolaca i srednjoškolaca. To je stoga što su tu brojani i učenici srednjih škola koji dolaze na školovanje iz susjednih manjih mjesta. Za njih su židovske općine organizirale prehranu po kućama "Tage essen" gdje se svaki dan u tjednu ručalo u drugoj židovskoj obitelji. Osim toga iz većih su židovskih općina učitelji(ce) i rabini obilazili okolna mjesta i škole i pomagali u nastavi te kontrolirali znanje iz židovskih predmeta. U vrijeme praznika cijele bi obitelji iz manjih mjesta dolazile u sinagoge i posjete svojim rođacima u gradovima.

<i>Židovski studenti u Jugoslaviji 1928-1938</i>			
<i>godine</i>	<i>Students Jews 1928-1938</i>		
Academic year	Total enrolment	male students	woman students
1928/29	569	439	130
1929/30	582	451	131
1930/31	590	444	146
1931/32	677	515	162
1932/33	704	545	159
1933/34	767	592	175
1934/35	716	548	168
1935/36	596	457	139
1936/37	555	414	141
1937/38	530	408	122

Studenti su bili upisani na zagrebački, ljubljanski, beogradski, skopski i subotički univerzitet.

Školske godine 1937/38 na zagrebačkom sveučilištu studiralo je ukupno 284 studenata Židova, od toga 56 studentica. Najviše je židovskih studenata bilo na medicinskom fakultetu (156, od toga 43 studentice), zatim na pravnom (110 studenata od toga 18 studentica) i na tehničkom fakultetu (95 studenata od toga 10 studentica). Na poljoprivrednom fakultetu ima svega 20 židovskih studenata, a na veterinarskom 27, što je vjerojatno uvjetovano urbanim načinom života Židova u to vrijeme.

Na visokoj ekonomskoj školi bilo je 30 židovskih studenata, na muzičkoj akademiji 5 i na umjetničkoj akademiji 1.

Summary: Jewish Schools

The first Jewish schools in Croatia were founded in Varaždin and Zagreb, and later in Osijek. At first they were under the control of the Catholic Church as were other Croatian schools.

In 1851/52 there were four Jewish schools with 131 pupils and in 1853/54 the number of pupils amounted to 277.

The first Jewish school was established in Zagreb in 1841 and in 1889 it was moved to a new Community building containing four classrooms. The first director was Rabbi Dr. Hosea Jakobi. Besides the obligatory curriculum, pupils learnt the Bible, holiday customs and the Hebrew language.

For pupils at other elementary schools in Zagreb religious education was conducted several times a week and secondary school pupils went to the Jewish community once a week to attend classes.

Great attention was paid to the education of children and the young: support and scholarships were given; boarding schools, centres and canteens were founded.

There were many youth and student's societies, for example: The Jewish Society for Supporting Poor Students, Judea, Esperanza (the Sephardim), Literary section and Credit cooperative "EZRA" and other organizations.

In 1929/1920 the Jewish communities in Croatia numbered over 500 elementary pupils, over 1,000 secondary school pupils and more than 250 students at the University of Zagreb, mainly studying law and medicine (girls made up a quarter of this number).

In the centres of Jewish communities secondary schools were attended by pupils from neighbouring villages and meals were organized for them (*Tage esen*) in Jewish families.

Teachers from Jewish communities went in surrounding villages and organized religious education.

Many libraries and cultural, music and other activities were organized for children and youth in the communities.